

До спеціалізованої вченої ради К 11.051.12
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600 річчя, 21

ВІДГУК

офіційного опонента

**на дисертаційне дослідження Новошицької Валерії Ігорівни
на тему «Відшкодування збитків у сфері господарювання»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
зі спеціальності 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право**

Актуальність обраної теми дослідження

Забезпечуючи захист прав та законних інтересів суб'єктів господарювання, держава визначає шляхи, якими досягається стабільність господарського обігу. Подана до захисту робота зачіпає один із найбільш важливих інститутів, завдяки якому досягається зазначена вище стабільність – відшкодування збитків у сфері господарювання, оскільки її наявність дисциплінує суб'єктів господарювання при виконанні умов господарських договорів.

З одного боку, відшкодування збитків – це вид господарсько-правової відповідальності, чітко визначений законом. Останнім часом праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців – С. Л. Дегтярева, В. С. Євтеєва, І. С. Канзафарової, А. С. Комарова, Т. Є. Крисань, В. Д. Примака, Л. В. Тарасенка, З. Ф. Татькової, А. В. Томсинова, О. В. Фомичевої, А. В. Янчука та інших – були присвячені дослідженню даного питання.

З іншого боку, окремі положення Господарського кодексу України, Цивільного кодексу України та деяких підзаконних нормативно-правових актів щодо складу збитків, умов їх відшкодування у сфері господарювання, порядку розрахунку та добровільного відшкодування збитків містять низку суперечностей та інших недоліків, які потребують усунення, уточнення чи конкретизації. Одночасно удосконалення потребують теоретичні засади

відшкодування збитків у сфері господарювання. В науці відсутнє комплексне дослідження питань відшкодування збитків у цій сфері в нових економічних умовах, що склалися в Україні. Однак, не можна скидати з важелів сучасний стан економіки, вплив світової економічної кризи на вітчизняну ринкову економіку.

Таким чином, потреби практики, законодавства і теорії господарського права, невирішені завдання, пов'язані з відшкодуванням збитків у сфері господарювання, вимагають окремих додаткових досліджень.

Вищевикладеним обумовлюється актуальність теми, обраної дисертанткою В.І.Новошицькою, та доцільність дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дослідження підтверджується також тим, що вона знайшла відбиток в тематиці науково-дослідних робіт Донецького національного університету. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідних робіт Донецького національного університету в рамках тем: «Господарсько-правове забезпечення розвитку економіки України» (державна реєстрація № 0108U003267), «Розвиток правової системи України: стан та перспективи» (державна реєстрація № 0112U002868), в межах яких дисертантка приймала участь як співвиконавець.

Новизна результатів наукового дослідження

Наукова новизна одержаних результатів не викликає сумнівів та вбачається в тому, що на дослідження законодавства України та інших країн, практики його застосування і відповідних теоретичних засад щодо вказаних відносин у сфері господарювання та відшкодування збитків у цілому розроблено пропозиції з удосконалення відшкодування збитків у сфері господарювання, значною мірою заповнено відповідну прогалину в науці господарського та господарського процесуального права.

Зокрема, дослідницею запропоновано авторське визначення поняття «збитки у сфері господарювання» з використанням категорії «прибуток» з уточненням, що збитки – це об'єктивне зменшення будь-яких майнових та

немайнових благ суб'єкта, права або законні інтереси якого порушено внаслідок неправомірної поведінки учасника господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, яке проявляється у витратах, зроблених управненою стороною, втраті, знищенні або пошкодженні її майна, а також не одержаному прибутку, який управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною, компенсація якого спрямована на відновлення майнових прав управненої сторони (с. 28-29 дисертації).

Доцільною можна вважати запропоновану авторкою класифікацію збитків у сфері господарювання за характером втрат управненої сторони, які стали наслідком правопорушення – на реальні збитки та втрачену вигоду; за порядком визначення розміру збитків в договорі – на реальні та заздалегідь погоджені збитки; за формою відшкодування – на фактичні та компенсаційні; за суб'єктами відповідальності – на власні та регресні (с. 45-51 дисертації). Слід відзначити, що більшість класифікацій має перспективний характер і не базується на сучасному рівні правового регулювання збитків.

Цікавою видається пропозиція щодо введення принципу компенсації втрати сприятливої можливості пропорційно ймовірності її виникнення, який полягає у стягненні збитків при порушенні договору у тих випадках, коли прямого доказу втраченої вигоди немає, але управнена сторона мала вірогідність отримати прибуток від договору (с. 43 дисертації).

У роботі приділено значну увагу складу збитків. У зв'язку з цим слід підтримати спробу дослідниці виявити та систематизувати додаткові витрати у складі збитків: витрати, пов'язані з укладанням нового договору замість того, зобов'язання за яким виконано неналежним чином (с. 59-64 дисертації); витрат, пов'язаних з наданням правової допомоги, що мають місце при врегулюванні спорів у господарських судах (с. 64-68 дисертації).

Заслуговує на увагу висновок дисертантки про доречність у межах дефініції «спосіб захисту майнових прав суб'єктів господарювання»

розмежовувати відшкодування збитків та стягнення збитків. У зв'язку з цим слушною видається пропозиція щодо конкретизації предмету позову у справах щодо стягнення збитків у сфері господарювання з уточненням, що у позовній заяві предмет повинен бути сформульований як вимога «про стягнення збитків» замість вимоги «про відшкодування збитків».

Слід підтримати спробу дослідниці конкретизувати порядок добровільного відшкодування збитків у сфері господарювання шляхом виокремлення декількох стадій з уточненням форми та змісту вимоги про відшкодування збитків у добровільному порядку, строку її подання та розгляду, строку і порядку її задоволення (с.156-165 дисертації).

Вбачаються слушними і такими, що мають науково-практичну цінність, пропозиції авторки про внесення змін до низки законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів щодо вдосконалення положень про відшкодування збитків (Додаток 1 до дисертації).

Заслуговують на схвалення запропоновані авторкою напрями удосконалення правових засад щодо стягнення збитків у сфері користування електричною енергією.

Звісно, робота містить і інші, не менш цікаві наукові положення, які визначають новизну дисертаційного дослідження В.І.Новошицької, проте і цього цілком достатньо, аби стверджувати, що авторкою досягнуто головної мети дисертації, яка полягає в розробленні нових теоретичних положень про відшкодування збитків у сфері господарювання та обґрунтуванні відповідних пропозицій щодо внесення змін і доповнень до господарського і господарського процесуального законодавства України.

Достовірність і обґрунтованість результатів дослідження

Наукові положення, рекомендації та висновки, сформульовані в дослідженні, є достатньо аргументованими, містять глибокі напрацювання щодо науково-практичних рішень. Отримані теоретичні та практичні висновки

стали результатом наукового пошуку, відповідно до поставленої мети і завдань дослідження.

Структура та зміст дисертаційного дослідження виважені й логічно послідовні, достатньою мірою дозволяють здійснити науково-правовий аналіз проблем правового забезпечення відшкодування збитків у сфері господарювання, а також розробити науково обґрунтовані рекомендації для подальшого розвитку законодавчого процесу та правозастосування у відповідній сфері.

Вірогідність наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації підтверджується їх апробацією у відкритому друку, обговоренням на наукових конференціях. Зокрема, результати наукового дослідження викладено у 12 друкованих наукових працях, з яких 5 наукових статей опубліковано у вітчизняних і зарубіжних наукових фахових виданнях. При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою висвітлюють положення поданого на захист дослідження.

Достовірність результатів дослідження підтверджується використанням в процесі роботи основних методів наукового пізнання, зокрема діалектичного, формально-логічного, системного, аналізу та синтезу, порівняльно-правового, формально-юридичного методів, а також значної кількості наукової літератури, законодавства та практичних матеріалів як вітчизняного, так й іноземного походження (291 найменувань).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів

Наукове та практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що на основі комплексного дослідження відшкодування збитків у сфері господарювання доопрацьовано раніше відомі та розроблено нові положення стосовно цих відносин і підготовлено пропозиції, направлені на удосконалення відповідного законодавства.

Найбільш значущими науковими результатами дослідження є:

аналіз та уточнення визначення поняття «відшкодування збитків у сфері господарювання», розробка пропозицій щодо використання понять «відшкодування збитків» та «стягнення збитків» у сфері господарювання;

дослідження та узагальнення принципів відшкодування збитків у сфері господарювання;

розгляд та доопрацювання підстав відшкодування збитків у сфері господарювання;

аналіз та уточнення порядку відшкодування збитків у сфері господарювання.

Теоретичні висновки, запропоновані в дисертаційному дослідженні, можуть стати підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері правового регулювання відшкодування збитків у сфері господарювання.

Практичне значення положень і рекомендацій виконаного дослідження полягає в тому, що вони можуть бути застосовані у законотворчій діяльності з метою доопрацювання та удосконалення чинного господарського законодавства, у практичній діяльності суб'єктів господарювання.

Крім того, матеріали дисертаційного дослідження також можуть бути використані у науково-дослідній роботі, в навчальному процесі при викладанні господарського права.

Зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід вказати, що деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, в тому числі при захисті роботи.

1. Зокрема, недостатньо аргументованою видається пропозиція здобувачки щодо встановлення права сторін договору за взаємною згодою заздалегідь визначати погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню. Адже вказане може призвести до зловживання своїми правами монополістами або іншими великими підприємствами. Дійсно, цілком

ймовірно, що, маючи законодавчу можливість визначення в договорі погодженого розміру збитків, більш сильний, конкурентоздатний партнер, від волі якого більшою мірою залежить укладення даного договору (Обленерго, банк тощо), зможе наполягати на такому «узгодженому» розмірі під загрозою відмови від укладання договору, а інша сторона буде вимушена погодитися з таким положенням. З іншого боку, такий «сильний» партнер не допустить внесення в договір аналогічного положення, який би поставив його в залежне становище.

Потребує пояснення також інша складова вказаної пропозиції – поряд з тим, що сторони матимуть право погоджувати розмір збитків заздалегідь, уточнюється, що «визначення розміру таких збитків не звільняє кредитора від обов'язку доведення наявності інших умов застосування цієї форми відповідальності» (с. 153 дисертації). З вказаного виходить, що для отримання відшкодування збитків з погодженою заздалегідь сумою все одно необхідно буде звертатися до суду для отримання відповідного судового рішення. Виникає запитання, в чому саме авторка бачить спрощення відносин господарського обігу у разі повернення даної норми до ГК України?

2. Дослідниця обґрунтовує неможливість застосування відшкодування збитків за ухилення від зобов'язання укласти основний договір, передбачений попереднім договором, оскільки «ухилення, зазвичай, не є правопорушенням, яке тягне за собою відповідальність у формі відшкодування збитків» (с. 95 дисертації).

З одного боку, авторка зазначає, що вказана концепція підтримується і країнами загального права, які виходять з принципу свободи вступу в договір, тому застосування відповідальності на стадії переддоговірних відносин в цих країнах не застосовується. З іншого боку, дисципліна договірних відносин часто залежить від переддоговірних відносин, і відповідальний контрагент, розуміючи неможливість оформлення подальших домовленостей, заздалегідь повідомляє іншу сторону про вказане. І в протилежному випадку, коли контрагент навмисно приховує цю інформацію від іншої сторони, фактично

вимагає від неї виконання домовленостей, хоча сам не планує виконувати свої зобов'язання за договором (попереднім чи основним).

Обґрунтовуючи свою позицію, авторка слушно зазначає про право сторони вимагати укладення такого договору в судовому порядку. Проте, видається цікавою думка здобувачки щодо випадків, коли примусове укладення договору виявляється неможливим.

3. При дослідженні такої загальної умови відшкодування збитків у сфері господарювання, як дотримання строків позовної давності, авторка констатує факт, що відповідно до ст. 259 ЦК України позовна давність, встановлена законом, може бути збільшена за домовленістю сторін. Вказану позицію підтримує і Пленум Вищого господарського суду України, виклавши її в постанові «Про деякі питання практики застосування позовної давності у вирішенні господарських спорів» від 29 травня 2013 р. № 10 (с. 134-135 дисертації).

Проте, загальновідомими є випадки, коли банки, використовуючи вказане право, встановлювали в договорах кредитування суб'єктів господарювання збільшений (10-ти або навіть 25-річний) строк позовної давності для будь-яких вимог з боку банку (в тому числі вимог з відшкодування збитків), залишивши 6-місячний строк позовної давності для суб'єкта господарювання – боржника за договором.

Цікавою видається позиція авторки щодо вказаного та доцільності законодавчого закріплення положення про співрозмірне збільшення строку позовної давності в договорі у разі такого збільшення.

4. В підрозділі 3.2 дисертанткою значна увага приділяється конкретизації переліку доказів у справах про стягнення збитків, які можуть бути прийняті господарським судом (с. 211-219 дисертації).

Однак, з урахуванням неможливості і недоцільності передбачити всі такі випадки, вказана пропозиція потребує додаткового пояснення. Видається, що кваліфікація судді господарського суду дозволяє йому адекватно оцінювати належність та допустимість доказів, що надають учасники справи.

Динамічність економічних відносин накладає відбиток і на сферу законодавчого регулювання, вимагаючи оперативності змін та закріплення варіативності поведінки. Тому обмеження прав суб'єкта господарювання в суді в ході захисту своїх інтересів чітким переліком доказів, які можуть бути поданими до суду, не видається доречним. Вказане опосередковано визнає авторка, зазначаючи на с. 210-211 дисертації, що «перелік доказів для підтвердження вимог про стягнення збитків буде залежати як від характеру правопорушення, так і від складової збитків, про стягнення якої проситиме позивач», та погоджуючись, що «при визначенні необхідних доказів у даній категорії спорів можна говорити лише про деякі загальні рекомендації». Враховуючи те, що загальний обсяг роботи є досить значним, можливо, доцільно було б за рахунок даного матеріалу скоротити роботу.

Але, як видно, наведені зауваження не можуть істотно вплинути на висновок про достатній науковий рівень дисертаційної роботи, яка має характер ґрунтовного та надзвичайно корисного дослідження.

Загальний висновок по дисертації

Дисертація В.І.Новошицької – актуальне, самостійне, змістовне наукове дослідження, яким авторка розв'язує важливе наукове завдання, яке полягає у розробці й обґрунтуванні пропозицій з удосконалення відшкодування збитків у сфері господарювання на основі дослідження законодавства України та інших країн, практики його застосування і відповідних теоретичних засад щодо вказаних відносин у сфері господарювання та відшкодування збитків у цілому, що має суттєве значення для науки господарського права.

Дисертація логічно побудована, оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, а її положення викладені чіткою та зрозумілою мовою. Пропозиції і рекомендації можуть бути використані для удосконалення чинного законодавства України і практики його застосування.

Дисертація В.І.Новошицької відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Автореферат і наукові

публікації повністю відображають основні положення та результати дисертації. Публікації в достатній кількості вміщено у наукових фахових виданнях, визначених для оприлюднення положень дисертацій.

Таким чином, вищезазначене дає підстави вважати, що дисертація Новошицької Валерії Ігорівни за своїм змістом, достовірністю отриманих результатів, новизною, теоретичною та практичною значимістю відповідає вимогам пунктів 9, 11 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а її авторка заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04. – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

професор кафедри
адміністративного та господарського
права Одеського національного
університету імені І.І. Мечникова,
кандидат юридичних наук, доцент

Т.В. Степанова

15.02.2017 р.

